

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У даній статті обґрунтовано формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі як педагогічну проблему. Придільена увага дослідженню впливу компетентнісного підходу на процес підготовки кваліфікованого фахівця з перекладу та на розвиток його комунікативних умінь і навичок для ефективної діяльності у сфері цивільної авіації. Окреслено дефінітивний апарат із проблеми.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, перекладач, комунікативність, професійно важливі якості, авіаційна галузь.

Постановка проблеми. У сучасних умовах конкурентоздатність спеціаліста авіаційної сфери на ринку праці залежить від його готовності оволодівати новими технологіями, легко адаптуватися до змінних умов праці, професійно орієнтуватися в інформаційних потоках і користуватися іноземною мовою у фаховому спілкуванні. З огляду на зазначене професійна діяльність фахівця з перекладу є надзвичайно важливою, що зумовлює потребу його підготовки на засадах компетентнісного підходу з активним використанням такого засобу професійного навчання як іноземна мова, яка в сучасних умовах є не лише засобом полікультурної взаємодії, а й виконує функцію обов'язкового інструмента професійної діяльності.

Значна кількість наукових праць присвячена різним аспектам дослідження проблеми формування компетентного фахівця з широким діапазоном використання іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень. Питання формування професійної компетентності вивчали М. Бирка, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова та ін; комунікативну компетентність досліджували С. Зенкевич, В. Кручек, Р. Міловідова, Ю. Пассов, Л. Романишина, Л. Савенкова, В. Семиченко та ін.; іншомовна професійно-комунікативна компетенція була результатом досліджень вітчизняних учених В. Борщовецької, О. Биконі, Н. Глушаниці, К. Долгош, О. Загородньої, Л. Морської, Н. Логутіної, Н. Пруднікової, О. Рембач, О. Тарнопольської та таких зарубіжних дослідників, як М. Браммер, Д. Каммінз, Т. Хатчінсон, М. Хьюїнгз. Проблеми формування національної технічної інтелігенції, зокрема й мовної особистості майбутнього інженера, розглядаються в наукових працях Л. Барановської, Т. Бутенко, Є. Воробйової, Н. Глушаниці, О. Ковтун, А. Кочубей, В. Олексенко, О. Романовського, Л. Товажнянського.

Питання викладання англійської мови майбутнім фахівцям авіаційної галузі досліджували такі вчені, як О. Акмалдінова, О. Письменна, Є. Оборін. Ряд наукових праць присвячено підготовці до ведення радіообміну англійською мовою на міжнародних повітряних трасах (В. Півень, Є. Кміта, Г. Пащенко). І. Колодій вивчала питання формування професійної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі, Т. Семигінівська досліджувала проблему формування професійної етики у майбутніх фахівців з перекладу, які працюватимуть у галузі цивільної авіації. Однак невирішеною залишається проблема формування професійно-комунікативної компетентності (ПКК) майбутніх перекладачів авіаційної галузі, що зумовлює потребу її ґрунтовного теоретичного та прикладного дослідження.

Метою даної статті є розгляд процесу формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі як педагогічної проблем із визначенням дефінітивного апарату з неї.

Викладення основного матеріалу. З огляду на актуальність дослідження проблеми формування професійно-комунікативної компетентності у вищому навчальному закладі здійсимо дефінітивний аналіз ключових понять. Базовим із них є термін «компетентність». Зокрема експерти країн Євросоюзу визначають дефініцію поняття «компетентність» як «здатність використовувати знання й уміння», що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях. У публікаціях ЮНЕСКО вказане поняття трактується як «поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, застосовуваних повсякденно»; «здатність застосовувати знання та вміння ефективно і творчо в міжособистісних стосунках — ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях» [5, с. 100].

Зарубіжні науковці Е.Зесер і Д.Заводчиков [2, с. 40] визначають компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, які необхідні для виконання конкретної роботи і забезпечують реалізацію певних професійних функцій. У вітчизняній літературі з проблеми, зокрема у виданні бібліотеки з освітньої політики «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» [1, с. 95] зазначається, що під компетентністю людини педагога розуміють «спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

У теорії педагогічної освіти під компетентністю більшість науковців розуміють особистісну якість людини, яка формується з дитинства, закріплюється під час шкільного навчання і розвивається впродовж всього життя. Власне професійні компетенції починають формуватися в період навчання у ВНЗ.

Ми, у своєму дослідженні, повністю погоджуємося з думкою автора і будемо розуміти «компетентність» як сукупність знань, умінь і навичок, які необхідні для виконання конкретної роботи і забезпечують реалізацію певних професійних функцій.

Становлення компетентнісного підходу було досліджене І.О.Зимньою. Нею виокремлено такі етапи розвитку компетентнісного підходу в освіті. Перший етап – 1960–1970 рр. – характеризується введенням до наукового апарату категорії «компетенція», створенням передумов розрізнення понять компетенція/компетентність. Другий етап – 1970–1990рр. – характеризується застосуванням поняття компетенція/компетентність у теорії і практиці навчання мови, професіоналізму в управлінні, менеджменті, в навчанні спілкування. Третій етап розпочинається з 1990 рр. і характеризується тим, що в документах, матеріалах ЮНЕСКО окреслюється коло компетенцій, які вже повинні розглядатися всіма як бажаний результат освіти.

На думку дослідників, застосування компетенцій як головних цільових настанов при підготовці фахівців із вищою освітою означає істотний зсув у бік особистісно зорієнтованого навчання.

Іншим ключовим поняттям з досліджуваної нами проблеми є «комунікативна компетентність» - здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певна сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [4, с. 126]. Вона передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми.

Усі складові компетентності доцільно розглядати як компетенції, ядром яких є сформовані відповідні вміння. Успішність формування компетентності залежить від рівня мотивації та сформованості морально-вольових якостей об'єктів навчання.

У сфері фахової діяльності комунікативна активність спеціаліста має професійне спрямування та характеризується відповідним професійним змістом, що дозволяє стверджувати, що її необхідно розглядати у тісному зв'язку з професійною компетентністю. Про це свідчать основні положення прийнятого на основі *Dublin Descriptors* документа *A Framework for Qualifications of the EHEA* [9]. У ньому в загальному вигляді визначено вимоги до кваліфікації спеціалістів з вищою освітою та до академічних ступенів першого і другого циклів. Серед них наявні й вимоги до комунікативних здібностей та умінь: у випускників, які мають перший академічний ступінь, має бути сформована здатність до інформаційних, ідеологічних і проблемних комунікацій у професійному середовищі та в аудиторії неспеціалістів; в осіб, які мають другий ступінь – здатність до інформаційних, ідеологічних і проблемних комунікацій у професійному середовищі та в аудиторії неспеціалістів з ясним і глибоким обґрунтуванням своєї позиції [9].

Основним засобом формування професійно-комунікативної компетентності перекладачів авіаційної галузі є професійно-мовленнєва підготовка. Вона, на нашу думку, має бути орієнтована насамперед на ґрунтовне оволодіння студентами основними видами мовленнєвої діяльності, на опанування літературної мови і підмови авіаційної галузі, на вироблення комунікативних умінь і навичок. З огляду на зазначене потенційна структура цього феномена може бути представлена такими компонентами: професійним та комунікативним. Професійний, у свою чергу, може розглядатися в таких аспектах: перекладацький та власне авіаційний. Комунікативний аспект можна репрезентувати за допомогою мовної, мовленнєвої та соціокультурної складових.

Комунікативну компетентність можна трактувати й по-іншому, спираючись на прийняту в соціальній психології структуру спілкування, яка містить перцептивний, комунікативний та

інтерактивний компоненти. Оскільки комунікація є складовою спілкування, то комунікативний процес можна розуміти не як процес психологічної взаємодії, а як «інформаційний процес між людьми як активними суб'єктами, з урахуванням відношень між партнерами» [9].

Дослідники приділяють увагу аналізу складових комунікативної компетентності:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища;
- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;
- готовність і вміння будувати контакт з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій [4, с. 75];
- знання, уміння і навички конструктивного спілкування [6, с. 156];
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективно комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [6, с. 153].

Таким чином, комунікативна компетентність постає як психологічний феномен, що об'єднує знання, уміння, досвід індивіда з розуміння себе та оточуючих; вона є сформованою здатністю встановлювати контакти з іншими людьми.

Кожна спеціальність передбачає свій набір професійних компетенцій, без яких неможливі адаптація й ефективне виконання професійної діяльності. Фахова компетентність перекладача авіаційної галузі – це його здатність системно застосовувати знання, використовувати набуті уміння і досвід при вирішенні професійних завдань, розвивати пізнавальну активність в процесі професійної діяльності. Компоненти фахової компетентності формуються через реалізацію освітньо-професійних програм і виражаються в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця.

Опишемо кожен компонент фахової компетентності перекладача авіаційної галузі. *Знання* – сукупність відомостей із фундаментальних, професійних та спеціальних навчальних дисциплін, набутих в процесі навчання у ВНЗ. *Уміння* – це його здатність виконувати певні дії, засновані на використанні набутих в навчанні знань, досвіду. *Навички* – практичні знання, уміння, набуті досвідом, звичкою, вправами.

Компетентнісний підхід до здійснення професійної освіти сприяє поглибленню в майбутнього фахівця таких особистісних рис, які у фахово активному середовищі набувають значення професійно важливих (ПВЯ). До переліку особистісних якостей перекладача авіаційної галузі доречно внести організованість, точність, гнучкість, доброзичливість, динамізм.

Аналізуючи соціально-психологічні аспекти сучасної професійної діяльності спеціаліста, науковці підкреслюють важливість такого системоутворювального компонента професійних якостей особистості як *моральність* (morality). Вона виявляється у послідовному втіленні в діяльності загальнолюдських норм та принципів (совість, порядність, чесність) та інші; у глибокому усвідомленні своєї моральної відповідальності.

До моральних якостей перекладача авіаційної галузі відносять: *моральну волю* (вміння досягати мети, завойовувати повагу людей; самоконтроль); *професійну гідність* (ділову вимогливість, самовіддачу у роботі); *колективізм* (організованість, товарицькість); *мужність* (сміливість, вміння переборювати особисті неприємності і службові невдачі); *принциповість* (повагу до думок інших, вміння відстоювати свою позицію та ін.).

На основі принципів професійної етики Т. Г. Семигінівською виділено професійно важливі якості, якими має володіти перекладач авіаційної галузі:

- обов'язковість, серйозність та відповідальність (точність і повнота перекладу);
- дискретність, тактовність (конфіденційність);
- стриманість, скромність (нейтральність позиції);
- вихованість, ввічливість, коректність (дотримання етикетних норм);
- делікатність, толерантність (об'єктивність);
- саморозвиток (самоосвіта) [6, с. 190].

Перекладач авіаційної галузі є відповідальним за якість продуктів своєї професійної діяльності. Це особливо актуально з огляду на значення людського фактора у сфері цивільної авіації. А тому ПВЯ,

в основі яких висока моральність та духовність, набувають особливого значення при формуванні його професійно-комунікативної компетентності.

Фахова компетентність перекладачів формується у процесі оволодіння змістом навчальних курсів усіх циклів, а також під час навчальних та виробничих практик. Науковці-практики виокремлюють такі основні етапи процесу формування фахової компетентності майбутніх фахівців:

- початковий – формування базових умінь і навичок;
- основний – розробка творчих завдань із використанням знань по всіх аспектах професійної підготовки;
- закріплювальний – моделювання типових професійних ситуацій у навчальній діяльності;
- підсумковий – оцінка рівня сформованості фахової компетентності за визначеними критеріями (освітньо-кваліфікаційна характеристика) [6, с. 20]

Професійно - комунікативну компетентність майбутніх перекладачів авіаційної галузі на нашу думку, можна трактувати як інтегральну особистісну якість, що характеризує їх здатність до розв'язання професійних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях, з використанням знань, умінь, навичок, освітнього й життєвого досвіду, цінностей. Ми вважаємо, що сутнісними компонентами професійної компетентності фахівця є ключові, загальнопрофесійні та спеціальні компетентності. Ключові компетентності є загальними для сучасних спеціалістів різних профілів; загальнопрофесійні компетентності є базовими для всіх спеціалістів; спеціальні компетентності зумовлені предметною сферою діяльністю перекладача.

Кожен перекладач, як і будь-який фахівець, повинен володіти певним набором ключових компетентностей. Однак під час занурення особистості до певного професійного контексту ці компетентності набувають конкретизації, зумовленої професійними функціями людини. Ключові компетентності, таким чином, знаходять своє втілення в загально професійних компетентностях, а останні, у свою чергу, конкретизуються у зв'язку з об'єктом діяльності – у нашому випадку, у діяльності перекладача авіаційної галузі.

Висновок. Доцільність використання компетентнісного підходу у формуванні перекладача авіаційної галузі нової генерації зумовлена й тим, що у професійній підготовці фахівців даного напрямку виявлено певні суперечності: між вимогами суспільства до рівня професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі та ступенем її сформованості; між потребою сучасного ринку праці у фахівцях, що володіють професійними та особистісними якостями, необхідними для успішної професійної перекладацької діяльності у сфері цивільної авіації та недостатнім рівнем їх сформованості у випускників авіаційних навчальних закладів; між реальним станом формування перекладача для діяльності в авіаційній сфері у вищому авіаційно-технічному навчальному закладі та вимогами даної галузі до рівня сформованості досвіду із спеціального перекладу; між доцільністю розробки методики формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі та недостатньою її обґрунтованістю вітчизняною й зарубіжною педагогічною теорією і практикою.

Список літератури:

1. *Вища освіта* України і Болонський процес: навч. посібник / За ред. В. Г. Кременя; авт. кол. М. Ф. Степко та ін. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. *Зеер Э.* Идентификация универсальных компетенций выпускников работодателем / Э. Зеер, Д. Заводчиков // Высшее образование в России. – 2007. – № 11. – С. 39–45.
3. *Зимняя И. А.* Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
4. *Ковтун О. В.* Комунікативний підхід в організації мовної освіти авіаційних операторів / О. В. Ковтун // Наука і освіта. – 2011. – № 5. – С. 89–94.
5. *Модернізація* вищої освіти України і Болонський процес: Євроінтеграція України як чинник соціально-економічного розвитку держави // Вища школа. – 2004. – № 2–3. – С. 97–125
6. *Семигінівська Т. Г.* Формування морально-особистісних якостей у майбутніх перекладачів / Т. Г. Семигінівська // Науковий діалог «Схід-Захід»: матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Д.: Видавництво «Інновація», 2013. – Ч. 4. – С. 188–191.
7. *Стратегія* реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – 296 с.

8. *Формування мовної особистості на різних вікових етапах: монографія / За ред. акад. А. М. Богущ. – Одеса, 2008. – 271 с.*

9. *Shared «Dublin» descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jointquality.com/content/descriptors/CompleteDublinDescriptors.doc>.

H. Белоус

Формирование профессионально-коммуникативной компетентности будущих переводчиков авиационной отрасли как педагогическая проблема

В данной статье обосновано формирование профессионально-коммуникативной компетентности будущих переводчиков авиационной отрасли как педагогическая проблема. Уделено внимание исследованию влияния компетентностного подхода на процесс подготовки квалифицированного специалиста и на развитие его коммуникативных умений и навыков для его эффективной деятельности в сфере авиации. Определен дефинитивный аппарат проблемы

Ключевые слова: авиационная отрасль, компетентность, компетентностный подход, переводчик, коммуникативность, профессионально-важные качества.

N. Bilous

Formation of professional and communicative competence of future aviation industry translators as a pedagogical problem

This article reveals the formation of professional-and-communicative competency of future aviation industry translators as a pedagogical issue. The influence of the competency-based approach on the process of a qualified specialist training and on the development of his communicative aptitudes and skills for effective activities in the aviation sphere it studied. The definitive apparatus of the stated issue is also outlined.

Key words: aviation industry, competence, competency-based approach, a translator/interpreter, communicativeness, professionally important qualities.